Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HIMMELBJERGET

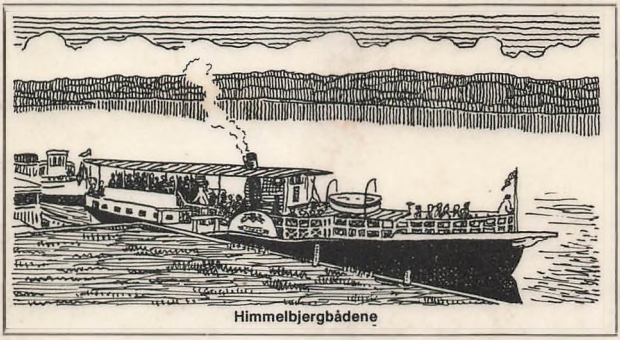

Himmelbjergbådene

Himmelbjergets navn

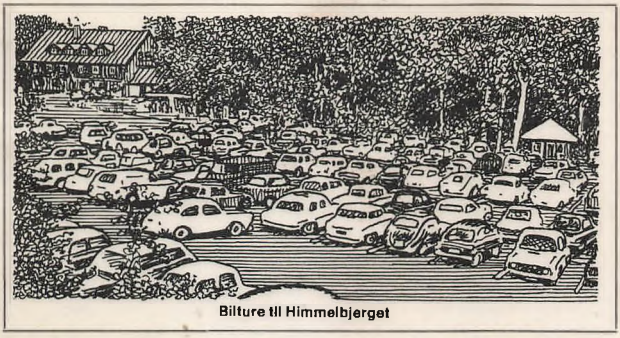

Bilture til Himmelbjerget

Første beværtning på Himmelbjerget

TEKST: G. NØRGAARD JEPSEN . TEGNINGER: HENRY LAURITZEN

Tekst og tegninger fra Midtjyllands Avis' lottospil 1977, hvis emne var Himmelbjerget, er samlede i dette hefte, som giver et broget indtryk af Himmelbjerget i fortid og nutid.

I forbindelse med tidligere års lottospil er udkommet: Midtjyske Motiver, Midtjyske Personligheder, Midtjyske Begivenheder, Midtjysk Lune, Midtjyske Sagn, Gård og Slot i Midtjylland, Midtjyske Kirker, Midtjyske Fortidsminder, Midtjyske Veje, Midtjyske Folkeminder, Den midtjyske Hede, Natmandsfolk i Midtjylland og Midtjyske Byer.

Første omtale af Himmelbjerget

Første gang Himmelbjerget nævnes på tryk er vistnok i 1768 i det historisk geografiske værk: Pontoppidans Danske Atlas, hvori det hedder: I Rye sogn og skov findes et bjerg kaldet Himmelbjerget, som på den østre side, formedels dens stejlhed, ei er til at bestige og skal være nogle 1000 favne højt. På vestre side har man næsten at gå en halv time, før man kan komme derop. Toppen er 30 favne i omkreds, og man kan derfra tælle en mængde kirker.

I en trykfejlliste blev de nogle og tusinde favne dog rettet til »nogle hundrede«.

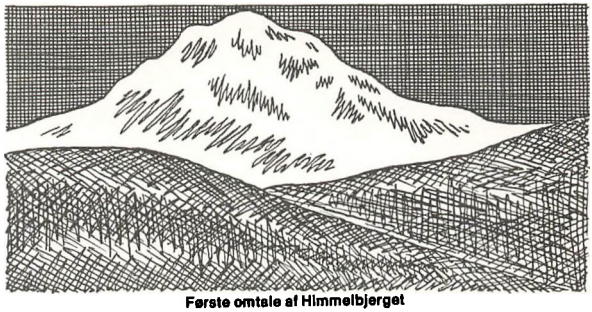

Første omtale af Himmelbjerget

Fejlen gik igen uden rettelse ni år senere i en geografi, hvori det hed: Himmelbjerget er over tre tusinde favne højt. Fejlen med flere tusinde fod er her blevet til tre tusinde. Omregnet i datids mål skulle Himmelbjerget være mindst 18.000 fod eller flere tusinde fod over Europas højeste bjergtop Mont Blanc. Fejlen gik igen i bøger så sent som i 1812. 1830 blev højden ved officielle målinger fastsat til 550 fod.

Ulvejagt ved Himmelbjerget

Ulvejagt ved Himmelbjerget

Når det fastslås, at Himmelbjerget første gang er nævnt på tryk i Pontoppidans danske Atlas i 1768, betyder det ikke, at man ikke før dette tidspunkt har kendt navnet. Det nævnes i retsdokumenter fra 1727 i forbindelse med en dramatisk ulvejagt. Det var dog ikke ulvene, der forårsagede dramatikken, men en episode, der opstod, fordi deltagerne i jagten ikke ville lystre lederen, skovfoged Rasmus Fog fra Salten og »gå over Himmelbierg«. De kviede sig ved at trave op ad de stejle bakker. Skovfogeden kommanderede med råbende røst, som det hedder i retsprotokollen og slog en deltager, Hendrik Dragon med sin hirtsfænger. Det kom til et drabeligt skænderi, og da skovfogeden truede med at hugge ørene af ham, slog Hendrik Dragon igen, så blodet flød, deraf retssagen. Der blev ikke nedlagt nogen ulv den dag.

Himmelbjerget, en falsk bakke

Himmelbjerget, en falsk bakke

Efter danske forhold ser Himmelbjerget ganske imponerende ud, når man nærmer sig ad søvejen. Ingen andre steder her hjemme har man vel denne fornemmelse af bjerg. Ret stejlt hæver den sig op fra søen, 147 meter over havet, hvilket vil sige 128 meter over søen.

Geologerne vil dog overhovedet ikke tale om bjerg. Tværtimod, de siger, at Himmelbjerget er en falsk bakke, og det er da også rigtigt, at terrænet bag Himmelbjerget er lige så højt, ja flere steder endnu højere end Himmelbjerget. Himmelbjerget er således kun en del af et højt liggende terræn. Når man står på toppen, kan man mod øst og vest se de to v-formede kløfter, som skærer bjerget frit fra det omliggende landskab, og man kan se, at der er mange andre falske bakker ved Julsø.

Himmelbjergets navn

Selvom navnet Himmelbjerget blev fastslået så tidligt som i 1768, da det blev nævnt i Pontoppidans Danske Atlas, varede det længe inden, det slog igennem i folkemunde. Her holdt udtrykket Kollen sig længe op gennem tiderne. Et par latinskoledrenge fra Århus var i sommeren 1822 draget ud for at bestige »Danmarks højeste bjærg«, men hverken kromanden i Ry eller andre stedkendte folk kunne give dem oplysning om, hvor det lå, og man kom først på sporet, da en mand udbrød: »Det mo wal wær Kollen di gue folk mener«. Kollen er et udtryk, man genfinder i for eksempel det svenske Kullen. Endnu op i dette århundrede anvendte ældre folk udtrykket. I dag er der mange, der lokalt nøjes med at sige Bjerget.

Himmelbjergets navn

Himmelbjergets højde

Himmelbjergets højde er i dag efter de fineste målinger 147 meter. Efter de fantastiske gætterier før de officielle målinger i midten af forrige århundrede kom man efterhånden til mere nøgterne tal baseret på måling med barometer. En af de afgørende målinger fandt sted i forbindelse med nivellering på egnen med henblik på et sø- og kanalsystem fra Gudenåen øst på til Århus. Man opdagede ved opmålingerne, at der var højere punkter i Rye

Himmelbjergets højde

Sønderskov end Himmelbjerget, og at Ejer Bavnehøj var Danmarks højeste punkt. I den anledning skrev forfatteren H. Tolderlund: Lad dem komme med barometre og nivelleringsinstrumenter og godtgøre, at Himmelbjerget synker stadig dybere i storhedsrækken, de skulle dog lade det beholde sin plads i skønhedens.

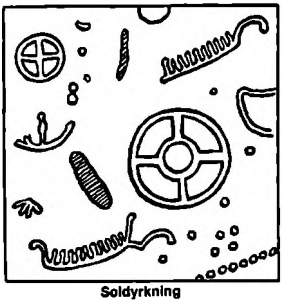
Soldyrkning

Soldyrkning

Der er ofte lidt spottende talt om Himmelbjergets navn i forbindelse med den beskedne højde, men navnet Himmelbjerget kan også ses i et andet perspektiv end et »bjerg, der rækker mod himlen«.

Nu afdøde sprogforsker og oldhistoriker, dr. phil. Gudmund Schütte har peget på en sammenhæng mellem navnet Himmelbjerget og navnet Julsø. Julsø er sludder og vrøvl, skriver han. Det burde staves HJULsø. Hjulet er solens hellige tegn, som ofte findes på helleristningerne, og derfor kan navnet Himmelbjerget tolkes derhen, at det er en solhelligdom, offersted for solhelligdommen, deraf navnet Himmelbjerg. Iøvrigt er der i Kærs Mølle skov på den anden side Julsø, overfor Himmelbjerget, fundet en stor sten med skålformede fordybninger af den slags, man mener har været anvendt i forbindelse med vore forfædres dyrkning af solen som gud.

Himmelbjerget, en lyngbakke

I fortegnelsen over naturfredede områder i Midtjylland søger man forgæves efter Himmelbjerget. Det hænger sammen med, at Himmelbjergets Tårnkomité selv hæger om den natur, der findes der. Nogle vil finde, at der på Bjerget findes skæmmende skilte, som næppe ville være tilladt på stedet, hvis stedet var underkastet naturfredningsmæssige klausuler, men erfaringen viser, at hvis der ikke var de store skilte og de solide rækværk, så var Himmelbjerget snart så overrendt og så nedslidt, at det var slut med naturen. Blandt Tårnkomitéens mange bestræbelser i naturfredningsmæssig henseende er arbejdet med at bevare Himmelbjerget som en lyngbakke. Det er nødvendigt på Himmelbjergets skråninger og i det omliggende terræn med få års mellemrum at fjerne selvsåede birk, fyr og asp for at hindre skov i at sløre bjergets konturer. Populært taler man om en kamp mod »den grønne pest«.

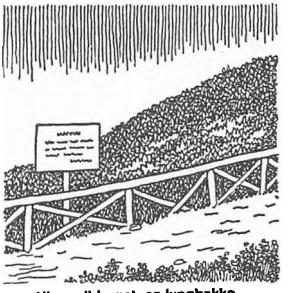

Himmelbjerget, en lyngbakke

Ideen til Himmelbjergmøderne

Idéen til Himmelbjergmøderne

St. St. Blicher står som manden, der gjorde Himmelbjerget landskendt gennem de store folkemøder, men det var ikke ham, der fik idéen til møderne, men nogle unge teologiske studenter. Degnesønnen fra Hammel, Vilh. Schiøler og hans kammerat Hans Svejstrup havde i sommeren 1838 sat andre studenterkammerater stævne på det for dem ukendte sted, Himmelbjerget. Mens de sad i lyngen og nød udsigten og sang fædrelandssange og studenterviser, kom de i diskussion om tidens aktuelle problemer, og Vilh. Schiøler foreslog da, at man samledes på Himmelbjerget til folkemøde. For at indbydelsen kunne få tilstrækkelig vægt, var man klar over, at den skulle komme fra en kendt mand, og Schiøler fik tilslutning til et forslag om, at henvende sig til St. St. Blicher.

Optakten til Himmelbjergmøderne

Efter nogle studenter i sommeren 1838 under en tur til Himmelbjerget var blevet begejstret for en tanke om et årligt tilbagevendende folkemøde på dette naturskønne sted, opsøgte idéens ophavsmand, den teologiske student Vilh. Schiøler fra Hammel, kort tid efter St. St. Blicher i Spentrup præstegård. Blicher blev straks begejstret for tanken, men erklærede, at han kun ville med, hvis det blev en fest for alle samfundslag, at det ikke blev en politisk fest, men noget, der kunne tjene fædrelandets og folkelighedens genfødelse. Blicher savnede ikke lysten, men var optaget af meget andet, så Schiøler fik i første omgang kun et henholdende svar. Først efter en mislykket 28.-maj fest i 1839 i Randers besluttede Blicher at arrangere folkefest på Himmelbjerget 4. august samme år.

Optakten til Himmelbjergmøderne

Første folkemøde 1

Første folkemøde I

Trods kort forberedelsestid fik det første folkemøde på Himmelbjerget, den 4. aug. 1839, tilslutning fra 5-600 mennesker, hvilket må siges at være ganske imponerende, når man tænker på, at man kun kunne komme til Himmelbjerget med hestevogn, ridende eller til fods, og at det tilmed havde været dårligt vejr dagen før. Deltagerne kom allerede fra tidlig morgen, ikke blot fra de omliggende landsbyer, men også fra Århus, Skanderborg, Vejle, Ringkøbing, Randers og Silkeborg.

Der var enkelte fra København, men Blicher var skuffet over, at de kendte mænd, der gjorde sig gældende i debatten, bl. a. Grundtvig, ikke mødte op. Selv de københavnske studenter svigtede.

Første folkemøde II

Der var lagt en festlig ramme om det første folkemøde på Himmelbjerget 1. august 1839. Regimentmusikere fra Horsens spillede, og vejret var godt.

Til festen havde Blicher skrevet sangen »Danmark, fostermoder kær, hør vor frydesang«, og det var naturligvis også Blicher, der var mødets hovedtaler. Han fremhævede Himmelbjerget som Danmarks Olympos med henvisning til, at de gamle grækere holdt deres folkeforsamlinger på bjerget Olympen og mente, at man her på Himmelbjerget burde fejre Danmarks politiske genopstandelse. Blicher så i ånden »disse banker blive en festplads for danske mænd og kvinder... jeg hører dem hilse solen med sange: frihedens folkesange«. Blicher talte også om nordisk broderskab.

Første folkemøde 2

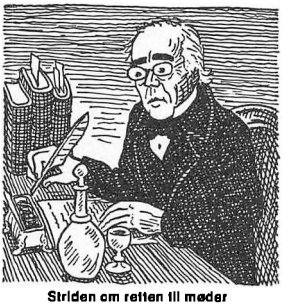

Striden om retten til møder

Striden om retten til møder

Blicher var som skribent og taler i særklasse, men som organisator var han ikke meget bevendt. Så praktisk en ting som tilladelse til at holde møde på Himmelbjerget, bekymrede han sig ikke om, og det medførte en dramatisk fejde mellem digterpræsten og ejeren af Himmelbjerget, Peder Nielsen, Himmelbjerggården. Peder Nielsen lod indrykke en annonce, hvori det hed: »at intetsomhelst besøg, endnu mindre nogensomhelst forsamling på bemeldte bjerg retmæssigen kan have sted uden hans (ejerens) minde og samtykke«. Blicher svarede skarpt igen, og det udviklede sig til en skarp pennefejde. Konflikten blev løst af kong Christian den ottende, der lejede Himmelbjerget, så enhver frit kunne færdes der. Senere købte staten Himmelbjerget.

Blicher kunne efter kongens indgriben holde folkemøder, men der måtte ikke tages entré, og det skabte et usikkert grundlag for festerne.

Blicher-Selskabet

Efter det store folkemøde på Himmelbjerget og striden med Peder Nielsen om adgangsretten, blev der dannet et Blicher-Selskab, som skulle arrangere og sikre festernes gennemførelse økonomisk. Blandt de mest kendte navne var Carl Ploug, etatsråd Tang, Vosborg, forstkandidat Carl Christian Klüwer, Skanderborg, der senere blev skovrider i Silkeborg. Fra Silkeborg, — det var før byens grundlæggelse — var forpagter Asmussen, Silkeborg Hovedgård og Joachim Nyholm, der var skovrider i Silkeborg fra 1841 til 1846 med i komitéen.

Blandt medlemmerne var også Søren Munksgård, fuldmægtig på Frijsenborg gods, senere gift med Marie Kiilsgård fra Peterslyst i Gjern. Hun nød en særlig ære ved første Himmelbjergfest. Inspireret af øjeblikkets stemning gik Blicher hen og bød armen til en ganske ung pige, og sammen med hende drog han i spidsen for optoget til festpladsen Den unge pige var Marie Kiilsgård.

Blicher-selskabet

Blicher vraget

Blicher vraget

St. St. Blicher stod i spidsen for Himmelbjergmøderne i 1839, 40 og 41, men i 1842, 43 og 44, da sidste fest holdtes, var Blicher skubbet til side som organisator, selvom han stadig spillede en rolle som dets samlede midtpunkt ved møderne med taler og sange.

Den sidste fest i 1844 havde samlet 6-7.000 mennesker. Der var i den komité, der skulle sørge for møderne, modstand mod Blicher. I et brev til formanden for komitéen hed det bl. a.: . . . men er det på den anden side ikke sørgeligt, at vi kan have med så galt et menneske at bestille, at vore navne paraderer ved siden af sådan en plattenslager.

Og fra Rye skrev man i aviserne: Når hr. Blicher så meget tragter efter det høje, så måtte man i Rye meget ønske, at enten Vorherre snart ville kalde ham rigtigt op i højheden eller kongen så langt bort fra bjerget, at han ikke kan komme der.

Frygt for det frie ord

Når folkemøderne, som Blicher begyndte på Himmelbjerget ebbede ud, skyldtes det mange forhold, men medvirkende var også myndighedernes mistænksomhed overfor det frie ord. Talerne måtte pakke deres meninger ind i forblommede vendinger. Den kendte redaktør af Fædrelandet, digteren Carl Ploug talte på Himmelbjerget i 1843. Talen blev refereret, ikke af aviserne, men af herredsfoged Wittussen, Brædstrup, der fandt, at den gik ud på at vække utilfredshed med regeringen. Herredsfogeden sendte referat af talen til amtmanden i Skanderborg med et forslag om, at politiet burde have bemyndigelse til at revidere enhver tale, før den blev holdt. Amtmanden lod sagen gå til regeringen, men mente ikke, der var grund til at foretage videre. Kancelliet lod dog foretage en undersøgelse og forhør, men det endte med, at sagen henlagdes på grund af ælde.

Frygt for det frie ord

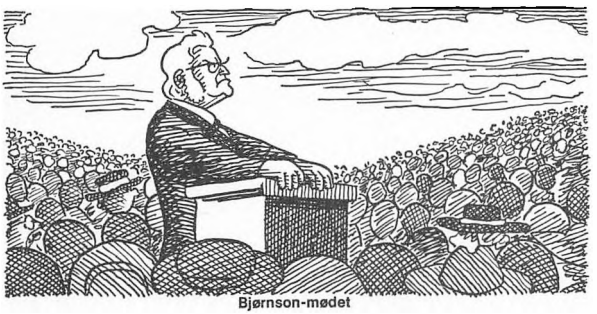

Bjørnson-mødet

Bjørnson-mødet

Det Himmelbjergmøde, der har samlet flest tilhørere, fandt sted i 1892. Da havde Midtjyllands Fredsforening på initiativ først og fremmest af seminarieforstander P. J. M. Vinther formået Norges store digter Bjørnstjerne Bjørnson til at tale. Der kom mellem 20.000 og 30.000 mennesker. Der var anmeldt så mange ekstratog, at arrangørerne en overgang frygtede for, at hele arrangementet ville bryde sammen på grund af for stor tilslutning, men mange kom aftenen i forvejen og camperede i det frie. Der var trykt 20.000 adgangstegn, men de slog ikke til. Midt under talen brød talerstolen sammen under Bjørnson. Der var iøvrigt stor spænding, inden mødet kom i stand. Bjørnson havde først givet tilsagn, men trak det tilbage efter »et uforskammet angreb på Norges sak i Højskolebladet«. Han lod sig dog til sidst bevæge til at komme.

Blichers Himmelbjerg-novelle

Flere år før St. St. Blicher begyndte sine folkemøder på Himmelbjerget, besøgte han stedet, antagelig mens han var præstegårdsforpagter i Randlev. Det gav ham inspiration til novellen Himmelbjerget (1833), hvor en vandring til Bjerget er rammen om en lille kærlighedshistorie. Første linie i novellen lyder: »Danmarks højeste bjerg havde jeg ofte set, men hidtil endnu ikke besteget...« Blicher skildrer, hvorledes de for at komme til Himmelbjerget bliver færget over Alling å efter, at de i en bondegård, hvor de søgte ly efter at være gennemblødt af tordenregn, rejste videre iklædt bønderkarles søndagsstads, hvilket giver anledning til muntre forviklinger i novellen. Der er kulturhistorisk kolorit i enkelte bemærkninger. De får lov at låne stokke af enebær, og de sejler over åen i knubskib (skib lavet af træstamme). Der er enkelte naturbeskrivelser som for eksempel »den stolte bøgeskov, som synes mig dobbelt skøn, fordi den står på så mørk en grund«. (Lyngen). Iøvrigt fastslår Blicher, at det er umuligt at beskrive naturoplevelsen. »Hvad jeg så, kan jeg beskrive, men ikke hvorledes. Min pen er ingen pensel. Rejs, rejs selv til Himmelbjerget og se«.

Blichers novelle, Himmelbjerget

Tradition for grundlovsfester

Tradition for grundlovsfester

Helt op til vor tid er Himmelbjeret brugt ikke blot som udflugtssted i skøn natur, men også som et ideelt sted for friluftsmøder. Møder arrangeret af Folkebevægelsen mod EF er nyeste tradition. Efter Blicher-festernes ophør fulgte en epoke, hvor Himmelbjerget spillede en rolle som hjemstedet for store møder med politiske og nationale emner på programmet. Det var tilfældet i 1850'erne. Sidst i 1850'erne og i begyndelsen af 1860'erne synes der at have været en standsning i grundlovsfesterne, men idéen blev taget op igen med succes af seminarieforstander Peter Bojsen, Gedved i 1862. Ved det første af de møder, han stod bag, kom 1.000 mennesker og året efter 3.000. I 1875 afsløredes i forbindelse med grundlovsmødet Himmelbjergtårnet. I løbet af 1880'erne døde grundlovsfesterne ud. I en periode fra 1882 til midten af 90'erne holdtes årligt store amtsskytte-fester på Himmelbjerget.

Idéen til Himmelbjergtårnet

Tårnet på Himmelbjerget er ikke blot et udsigtstårn, men også et mindesmærke for kong Frederik den Syvende, grundlovens giver. Tanken om et mindesmærke på Himmelbjerget blev fremsat allerede 1863 ved et møde i Horsens Landboforening, men blev ikke til mere. Ved et grundlovsmøde i 1867 på Himmelbjerget, foreslog papirfabrikant Michael Drewsen »at sætte den elskede konge et storartet minde på Himmelbjerget«. Der blev nedsat en komité, som skulle organisere indsamlingen, men det kneb noget at samle det nødvendige beløb, hvilket måske i nogen grad skyldtes den politiske uro omkring grundloven. Realisationen af tanken trak så længe ud, at Drewsen ikke nåede at se tårnet fuldført, men dog påbegyndt. Han døde i 1874, og tårnet indviedes i 1875.

Ideen til Himmelbjergtårnet

Jellingestenen til Himmelbjerget

Jellingestenen til Himmelbjerget!

Det har ofte været sagt, at tårnet på Himmelbjerget virkede skæmmende. Nu står det der som et minde og symbol, som man næppe kan røre ved, men da man for godt 100 år siden samlede ind til et mindesmærke på Himmelbjerget for grundlovens giver, Frederik den Syvende, var der mange forslag fremme. Papirfabrikant Michael Drewsen, Silkeborg, var inde på den tanke at flytte Harald Blåtands sten fra Jelling til Silkeborg. Drewsen udtalte også en gang, at der burde bygges et tårn så højt, at preusserne (det vil sige de preussiske embedsmænd) i Sønderjylland kunne se det. Obelisk fandt man var for lidt, og rytterstatue for upassende på stedet. Man var sluttelig inde på at rejse et monument magen til det, der står på Rytterknægten, men professor Fenger, der fik opgaven overdraget, kom også med et udkast til et slankt tårn, og det blev i revideret udgave bygget.

Tårnets fuldførelse

Indvielsen af Himmelbjergtårnet fandt sted den 6. juni 1875. Når det ikke blev selve grundlovsdag, skyldtes det, at der denne dag var marked i Silkeborg. 8-10.000 mennesker var til stede ved indvielsen. Tårnet er opført efter professor Fengers tegninger som et slankt murstenstårn med forbillede i kampanilen ved Markuskirken i Venedig. Foroven er udsigtsplads med kig ud mellem søjler. Særpræget er det, at pyramidetaget, der afslutter tårnet, er lavet af mursten. Det fremgik af regnskabsaflæggelsen ved indvielsen i 1876, at der ved indsamling var indkommet 16.961 kr. og 2 øre, men at der var et underskud på 350 kr. og 16 øre, og at der mangelede 3.000 kr. til tårnets udsmykning. Den eneste udsmykning, der skete til indvielsen var indskriften under udsigtspladsen med ordene: Til Minde om Kongen, Frederik den Syvende, det danske Folks Ven, Grundlovens Giver.

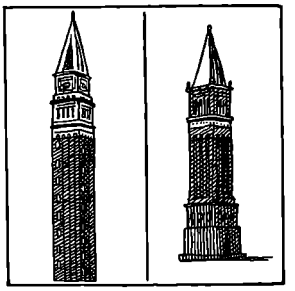

Tårnets fuldførelse

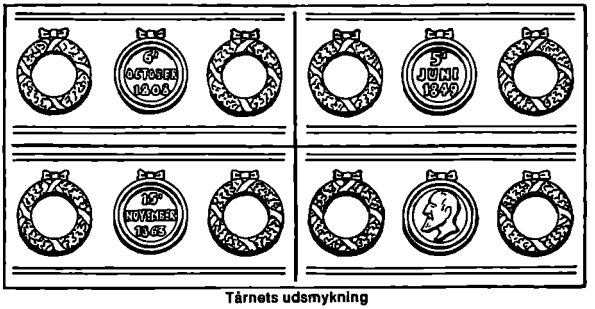

Tårnets udsmykning

Tårnets udsmykning

Pengene til den manglende udsmykning af Himmelbjergtårnet blev først skaffet til veje nogle år efter tårnets indvielse, og ved grundlovsfesten i 1891 kunne man endelig foretage afsløringen af denne udsmykning: Et reliefportræt af kong Frederik den Syvende flankeret af to mindekranse på den ene side af tårnet. På de tre andre sider læses: 6. oktober 1808, 5. juni 1849 og 15. november 1863 (Frederik den Syvendes fødselsår og dødsår flankeret af grundlovsdatoerne). Det var billedhuggeren Ring, der stod for den kunstneriske udsmykning.

Flagstang før tårn

I forbindelse med den evige diskussion om, hvorvidt det tårn, der nu i mere end 100 år har stået på toppen af Himmelbjerget, er skæmmende, kan det nævnes, at der før tårnet blev rejst også har været en markering af dette højdepunkt. En overgang stod der her en stor flagmast, som var rejst af komitéen for de grundlovsfester, der regelmæssigt holdtes på Bjerget.

Tilsyneladende har det imidlertid været småt med flagningen. Nogle Randersturister beklagede sig efter et besøg over, at der ikke blev flaget, men AVISEN kunne oplyse, at »uheldigvis ejer værten på Himmelbjerget intet flag«, og man foreslår, at værten eller egnens beboere bekoster et sådan, så der kan flages på højtidsdage.

Flagstang før tårn

Tårnkomiteen

Tårnkomitéen

Komitéen til bevarelse af mindesmærker på Himmelbjerget, populært kaldet Tårnkomitéen, blev nedsat i 1867.

Tårnkomitéen er den myndighed, der holder orden på Himmelbjerget, vedligeholder tårnet og de øvrige mindesmærker, der findes på bjerget. Hertil kommer vejforhold, parkeringsplads, kiosker, stier og rækværk. For at værne Himmelbjergets særprægede natur har Tårnkomitéen, der hovedsageligt har sine midler fra entréindtægter fra tårnet, kiosker og parkering, gennem årene erhvervet arealer op til Himmelbjerget og fredet disse. Med heldig hånd og pietet har man formået at hindre, at stedet, selvom det med den voldsomme turisttilstrømning ikke kan bevares som ren natur, ikke har udviklet sig til en dyrehavsbakke.

Blicher-mindestenen

Det har været diskuteret, hvilken berettigelse de forskellige mindesten på Himmelbjerget kan have på dette sted, men med hensyn til mindestenen for St. St. Blicher er der en naturlig baggrund i hans indsats for folkemøderne.

Blicherstenene blev rejst på initiativ af Himmelbjergets tårnkomité og afsløret den 11. oktober 1882 på 100-årsdagen for Blichers fødsel. Afsløringen fandt sted i forbindelse med en af de mange store stævner Århus Amts Gymnastikforening holdt på Bjerget. Dette stævne havde samlet 2.000 mennesker.

Der er tale om en smuk rå granitsten, der øverst bærer en lille hedelærke (Blicher symbol). Den bærer følgende indskrift: 1839 stævnede St. St. Blicher her for første gang til folkemøde. Ved afsløringen sagde forstander Nørgård, Tebstrup bl. a.: Lad denne sten stå som en hilsen med tak til den digters minde, der ved hele sin gerning, men særlig ved Himmelbjerg-møderne vakte det danske folk og gjorde sit til at samle den ungdom, der skulle frelse Danmark.

Blicher-mindestenen

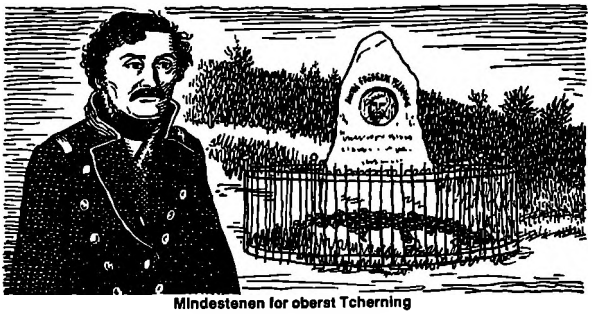
Mindestenen for oberst Tcherning

Mindestenen for oberst Tscherning

Blandt mindestenene på Himmelbjerget findes en for oberst Anton F. Tscherning. Den blev afsløret 23. september 1883 i overværelse af 5-600 mennesker. Når oberst Tscherning er mindet på dette sted, skyldes det hans indsats for junigrundloven til minde om hvilken tårnet jo også er rejst. Der er tale om en cirka tre meter høj og cirka en meter bred natursten, der med stor besvær blev transporteret fra dens findested på Ry mark. Stenen er forsynet med en portrætmedaljon udført af billedhugger Jerichau. Den har følgende inskription: Anton Frederik Tscherning. Det store menige folks talsmand, den politiske ligheds forsvarer indtil sin død. Idéen til mindesmærket udgik fra Bjørnbaks højskole, og det var en simpel bondemand, der efter et foredrag på skolen, spontant kom med idéen.

Mindestenen for Leopold Budde

Når forfatteren og børnehjemsforstander Leopold Budde også har fået sin mindesten på Himmelbjerget, skyldes det naturligvis hans indsats for skabelsen af børnehjemmet Himmelbjerggården, der er nabo til Himmelbjerget. I dette tilfælde som ved andre mindesmærker på bjerget skete rejsningen efter en indsamling af midler her til. Afsløringen fandt sted den 27. august 1905. Afsløringen, der fandt sted i dårligt vejr, havde samlet 4-500 mennesker. Monumentet, der fremtræder som en firkantet granitsøjle, der krones med en portrætbuste af Leopold Budde, har følgende indskrift: Børnevennen L. Budde. Født Holbæk 15. april 1836. Død Himmelbjerggården 24. august 1902. Rejst af venner. I sin indvielsestale sagde borgmester Rosenørn, Silkeborg: Budde slap aldrig sine drenge. I må aldrig slippe hans sidste store barn, Himmelbjerggården.

Mindestenen for Leopold Budde

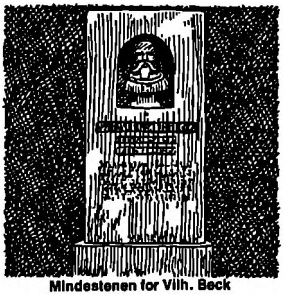
Mindestenen for Vilh. Beck

Mindestenen for Vilhelm Beck

Den sidste af de mindesten, der er rejst på det historiske Himmelbjerg, blev afsløret den 29. september 1929. Det var en sten til minde om Indre Missions leder gennem 40 år, Vilhelm Beck. Der er tale om en firkantet sten af grå granit med en buste af Vilhelm Beck indsat i en niche i stenen. Busten er udført af billedhuggeren, Breinholt, og støbt af kongelig hofstøber Rasmussen. På stenen står følgende indskrift: Vilhelm Beck, 30.12. 1829, 30.9. 1901. Af Guds Nåde er jeg det, jeg er, og hans Nåde imod mig har ikke været forgæves. 1. Korinther 5.-10.

Afsløringen af mindestenen fandt sted i forbindelse med et stort folkemøde på Himmelbjerget arrangeret af Indre Mission. Der deltog 3.000 mennesker i mødet.

Kvindernes eg

I en række af mindesmærker på Himmelbjerget må også regnes kvindernes eg, der blev indviet ved en folkefest den 6. juni 1915, dagen efter at kong Christian den X havde underskrevet den nye grundlov, der gav kvinderne valgret og afskaffede privilegierne, der knyttede sig til landstingsvalgretten. Mødet havde samlet 10.000 mennesker. Fru Jutta Bojsen Møller indviede kvindernes eg til minde om kvindernes ligeberettigelse med bl. a. følgende ord: Gid nu dette smukke træ må vokse og trives, som de hundredårige ege, vi har endnu, og fortælle slægt efter slægt, at den 5. juni 1915 fik kvinderne i Danmark stemmeret og valgbarhed i lighed med mændene. Da Tårnkomitéen skulle finde en egnet plads til kvindernes eg, fandt man en lille eg, der groede godt. Den blev indhegnet med en kæde mellem fire kampesten, hvorpå der står: 5. juni 1915, danske kvinders grundlovseg.

Kvindernes eg

Dronningestenen

Dronninge-stenen

Kvindernes valgret er dobbelt markeret på Himmelbjerget. Efter afsløringen af kvindernes eg opstod ønsket om en virkelig mindesten, og det blev til den største af alle. Dronningestenen, som afsløredes ved en fest søndag den 11. september 1921. Trods dårligt vejr var der mødt et par tusinde mennesker. Også i dette tilfælde var midlerne skaffet til veje ved en omfattende indsamling. På en stor granitsten har billedhuggeren Ølsgård afbildet en nordisk kvinde og en flig af det danske splitflag. Stenens tekst lyder således: Som nutidskvinde, så fremtidsslægt Margrethe, Dagmar, Thyra. Grundloven af 5. juni 1915 gav danske kvinder politisk stemmeret.

Himmelbjergets talerstol

Talerstolen på Himmelbjerget er ikke blot en praktisk ting på den plæne, hvor så mange store folkemøder er holdt gennem tiderne, men også et monument til minde om nogle af de fremtrædende mænd, der har haft ordet her. Tårnkomitéen fik den lavet i 1925 — 50 året for rejsningen af Himmelbjergtårnet, og mødet samlede 7.000 mennesker. Talerstolen er lavet af lærketræ fra de midtjyske skove og den kunstneriske udformning skyldes et samvirke mellem professor Rosen, der tegnede den, og udskåret af billedhugger Hans W. Larsen under billedhugger Utzon Franks kunstneriske tilsyn. Det smukke tømrerarbejde er udført af tømrermester Fr. Madsen, Silkeborg.

På talerstolen blev indskåret navnene på 45 kendte mænd, der indtil 1925 havde talt ved Himmelbjergmøder, og der er udskåret portrætter af følgende ni mænd, der har haft særlig betydning for de gamle Himmelbjergmøder: St. St. Blicher, Michael Drewsen, Chr. Hostrup, Peter Bojsen, H. S. Sørensen, Chr. Sørensen Thomaskjær, Jens Nørgård, Christoffer Baagø og Niels Jensen Toustrup. Under navnene står årstallet, de har talt. Ved en senere lejlighed er flere navne føjet til.

Himmelbjergets talerstol

Episoder på Bjerget

Episoder på Bjerget

Blandt de mange folkemøder, der gennem tiderne har været holdt på Himmelbjerget, har også været flere store politiske møder arrangeret af Socialdemokratiet. I 1935 var der averteret med, at hovedtaleren var den daværende statsminister Thv. Stauning. Nogle dage før mødet skulle finde sted, fandt man under talerstolen en mystisk genstand, som man mente kunne sættes i forbindelse med forberedelserne til et attentatforsøg. Politiet fik sagen overdraget, men det er aldrig opklaret, hvad der egentlig blev fundet. Statsministeren blev, i hvert fald officielt, optaget på anden måde, så han kom ikke på Himmelbjerget det år. En anden, knap så højtidelig episode omkring Himmelbjergets talerstol, opstod i 1873. Da en taler, højskoleforstander Geltzer, Sinding Højskole, gik op ad talerstolen, gik trappen i stykker. Geltzer sagde da: I fjor var der nogle tilhørere, der råbte ned med mig, i år råber talerstolen ned med mig, så jeg bliver næsten betænkelig ved at være Himmelbjergtaler.

Kongebesøg

Der er noteret flere officielle kongebesøg på Himmelbjerget. Den første konge, der besøgte bjerget, var kong Christian den Ottende, der ved denne lejlighed klarede striden mellem Himmelbjergets ejer og Blicher om offentlighedens adgang til Kollen. Det var i 1840. Den næste konge, der besøgte Himmelbjerget var kong Frederik den Syvende, som iøvrigt var dær flere gange, når han besøgte sin gode ven papirfabrikant Michael Drewsen. Ved et officielt besøg i 1861 kom kongen sammen med grevinde Danner i vogn til Himmelbjerget. Der var rejst telt, hvor der blev holdt taffel. Her blev blandt andet sunget en sang skrevet af Silkeborgs præst, digteren Jens Chr. Hostrup. Det hed heri: Sædet højst på Danmarks slette, konge, det er just din plads.

Beboerne i Rye havde rejst en smuk æresport på selve toppen, og her fandt officiel modtagelse sted. I september 1865 besøgte Christian den Niende Himmelbjerget. Også da var der taffel og æresporte. Siden har der ikke været officielle kongebesøg, men såvel Christian den X, Frederik den Niende og dronning Margrethe har været på Himmelbjerget i forbindelse med deres ophold på Marselisborg.

Kongebesøg

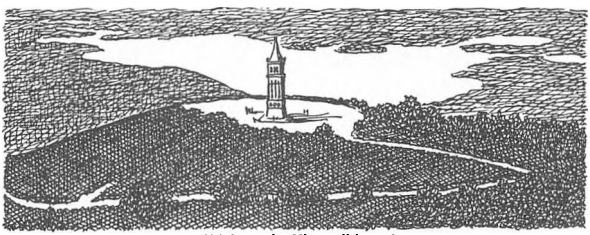

Udsigten fra Himmelbjerget

Udsigten fra Himmelbjerget

Udsigten fra Himmelbjergets top, der er 147 meter over havet, er enestående, og tager man trapperne op i det 25 meter høje tårn, er udsigten mere end storslået. For foden af Bjerget har man Julsø-panoramaet, og følger blikket horisonten rundt, får man et afvekslende syn. For enden af det blinkende bånd af søer ses Silkeborg, over for Himmelbjerget er både skov og agerland og de dejlige runde bakker ved Alling og Laven. Når øjet går videre, ser man bag bakkehorisonten ved Sorring Loddinghøj med det høje radiokædetårn. I nærheden heraf ses i horisonten Frijsenborgskovene, og under gode belysningsforhold kan man i kikkert se Viborg domkirke. Gasbeholderen i Århus kan ses med det blotte øje, og i kikkert kan man se Århusbugten og Mols. Kigger man til den anden side har man et dejligt udsyn ned over Ry stationsby og søerne der omkring.

Dynæs

Blandt de punkter i landskabet, der umiddelbart falder i øjnene, når man nyder udsigten fra Himmelbjerget, er halvøen Dynæs, der skyder ud i Julsø lige overfor. Dynæs rummer et anseligt voldsted, der stammer fra en middelalderborg. Dynæs, der vistnok oprindelig skal have betydet Dyrnæs, nævnes første gang i 1360, da den ejedes af Valdemar Atterdag, men der findes adskillige sagn, som tyder på, at der her har ligget en borg allerede i vikingetiden. En række småkonger lå da i strid med hinanden. Mest kendt er sagnet om Vesterskovkongens søn, der bortførte kongedatteren fra Dynæs, men under flugten druknede begge i Kongedybet i Remstrup å. På Dynæs boede husmændenes digter, Johan Skjoldborg fra 1907 til 1914. Han gjorde stedet landskendt gennem store folkemøder på borgvolden. Det største møde var i 1913, det samlede 20.000 mennesker.

Dynæs

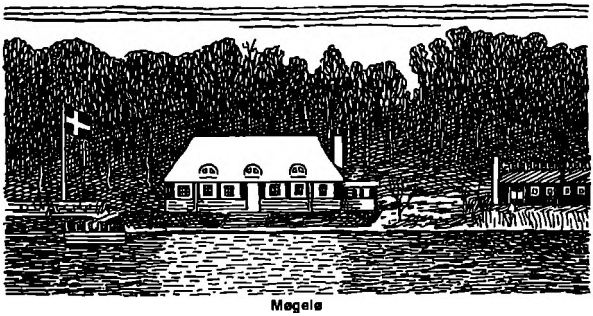

Møgelø

Møgelø

løjnefaldende er øen Møgelø, når man nyder udsigten fra Himmelbjerget. Skovkranset ligger den ret tæt over mod fastlandet på Laven-siden. Fund af stenøkser viser, at øen har været beboet i oldtiden. I forrige århundrede blev der drevet landbrug på øen, der da havde store frie arealer, men det blev for besværligt med kontakten med omverdenen. Omkring århundredeskiftet indrettedes en sommerrestaurant, men publikum svigtede. Siden 1912 har øen været hjemsted for lejre for drenge, der er medlemmer af Frivilligt Drenge Forbund, som i 1915 købte en del af øen. I den første tid var sovesalen indrettet med hængekøjer lånt af marinen. I 1915 byggedes en særlig lejrbygning, Juulsborg, som senere er blevet moderniseret og udvidet.

Husmandsbrug på Himmelbjerget

I dag er al jord omkring Himmelbjerget ren natur. Mellem toppen og hotellet er anlagt plæner, parkeringsplads bruger nogen plads, men ellers søger man så vidt muligt at bevare terrænet som ren natur. Sådan var det ikke tidligere. Der har ligget et husmandssted på Himmelbjerget, og jord heroppe i højden blev dyrket helt til 1921. Blandt andet blev der i sin tid dyrket udmærkede kartofler i den slugt, hvor talerstolen nu står, og den første beværtning på Himmelbjerget var indrettet i husmandstedets stuer.

Husmandsbrug på Himmelbjerget

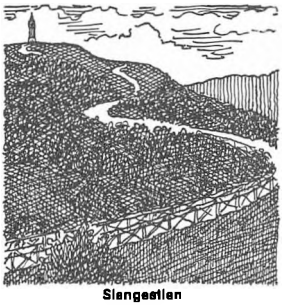

Slangestien

Slangestien

Naturligvis er det for besværligt at bestige et bjerg som Himmelbjerget i lige opretgående linie. Derfor er der fra anløbsbroen ved Julsø anlagt en sti, der i slyng går op ad skråningerne, så man undgår stejle stier.

Det er uklart, hvornår slangestien er anlagt, den er nok blevet til i forskellige etaper, men allerede i 1843 var der tale om stianlæg på Himmelbjerget. I en avisomtale i forbindelse med Blicher-mødet hed det, »at en del af skoven, som ligger på bjergets vestlige side, var fra et utilgængeligt vildnis blvet forvandlet til en smuk lystskov med bequemme gange og skyggefulde hvilepladser, hvorfra der åbner sig nye hidtil ukjendte romantiske udsigter i retning mod Silkeborg«. Der er rækværk ved stien for at hindre færdsel op over skråningerne, da færdsel udenfor stierne blotter sandet.

Jeg troer, der er skønnest

Ved foden af Himmelbjerget, hvor folk kommer i land fra Hjejlebådene, står en natursten med inskription: Jeg troer, der er skønnest i Danmark, et citat fra H. C. Andersen.

Det er denne naturskønhed, som dette udtryk står for, folk nyder, når de besøger Himmelbjerget, men selvom naturskønhed gennem turismen i dag også er blevet en indtægtskilde, kan det i denne forbindelse være på sin plads at minde om en episode i forbindelse med kong Christian den Ottende og dronning Caroline Amalies besøg på Himmelbjerget i 1840. Dronningen henvendte sig til en gammel bondekone med ordene: I boer i en dejlig egn, moer. Den gamle kone, der måske på grund af trange kår ikke havde nogen forestilling om naturskønhed, svarede: Ja, men hun kan missel trou, den er bar.

Jeg troer, der er skønnest

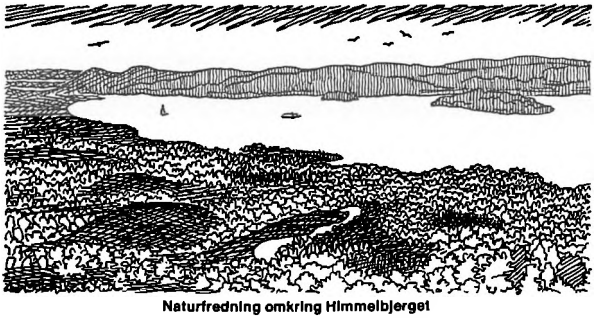
Naturfredning omkring Himmelbjerget

Naturfredning omkring Himmelbjerget

Mens Himmelbjerget, som nævnt i anden forbindelse, ikke er belagt med naturfredningsservitut, er der fredet store områder i Bjergets nærhed, det er arealer, der indgår i den store samlede fredning, der populært kaldes: Det midtjyske Søhøjland. Det gælder halvøen Dynæs lige overfor Himmelbjerget og Alling Bakker i retning mod Ry med dejlige skråninger med lyng og mandshøje enebær. Her ligger et højdepunkt, Bryggerbjerg, med storslået udsigt, og ved arealet er der indrettet parkeringspladser med oversigtskort. Også området ved siden af Dynæs i retning mod Silkeborg er fredet, og her ligger højdepunktet Gammelkol, hvor der antagelig engang har ligget en borg. Ser man fra Himmelbjerget videre mod Silkeborg, ses de fredede lyngbakker Sindbjerg og Stoubjerg. Iøvrigt er det meste af skovene, man ser mellem Himmelbjerget og Silkeborg statsskov og dermed automatisk fredet.

Første beværtning på Himmelbjerget

Allerede omkring 1850 havde en mand ved navn Rasmus Petersen bevilling til udskænkning i lokaler ved landingsstedet ved Julsø, men med det stigende turistbesøg blev der imidlertid brug for en restauration på toppen. I 1864 fik R. Serup bevilling hertil. Han var fra Fredericia og havde tidligere haft marketenderi for soldater. Drewsen var initiativtager til en aktietegning, der skaffede midler til bygning af en pavillon »i schweitzerstil med salon og fire luftige værelser«, så værten i en annonce kunne skrive: »... jeg ser mig i stand til at yde logi til de ærede herskaber og lystreisende, som måtte ønske at overnatte på Bjerget«. Ved indvielsen blev der udtrykt tro på, at »dette hospitium antagelig vil blive vel set af mange, som fremdeles vil besøge Jyllands stolthed, det deilige Himmelbjerg«!

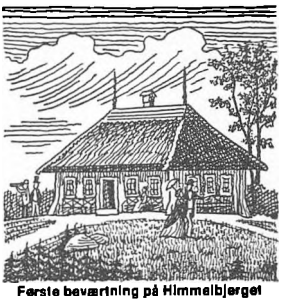

Første beværtning på Himmelbjerget

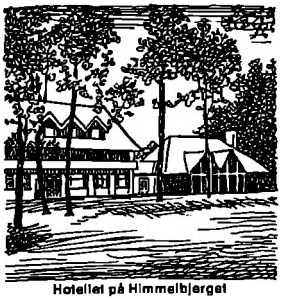

Hotellet på Himmelbjerget

Hotellet på Himmelbjerget

Det hotel, som i dag ligger på toppen af Himmelbjerget, ligger stort set på samme plads som den første restaurationspavillon, der i 1864 opførtes på Bjerget. Indtil en brand under besættelsen, antagelig på grund af sabotage, indeholdt bygningen døren og enkelte andre bygningsrester fra den oprindelige bygning. Hotellet blev genopført i moderne stil i 1947 på en plads et stykke fra den nedbrændte bygning, og samtidig blev ordnet omkring bygningen, så der blandt andet ved udhugning i skoven skabtes en dejlig udsigt fra en serveringsterrasse. I samklang med hotellet ligger en stor parkeringsplads og kiosk med toiletter.

Himmelbjerg-bådene

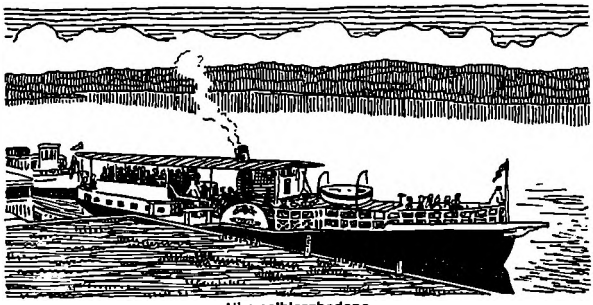

Himmelbjergbadene

Uløseligt knyttet til Himmelbjerget er turistbådene med verdens ældste hjuldamper i drift, Hjejlen, som nestor. Flere forskellige selskaber har i kortere eller længere tid besejlet strækningen Silkeborg-Himmelbjerget, men i dag er kun tilbage Hjejleselskabet, der har sejlet ruten siden Hjejlen blev indviet i 1861 med kong Frederik den Syvende og grevinde Danner som æresgæster ombord.

I forrige århundrede kunne man også i Silkeborg leje en mand, der havde en hånddreven hjulbåd, til den lange strækning fra Silkeborg til Himmelbjerget.

Selvom man også kan komme til Bjerget med bil, hører sejlturen med til en rigtig Himmelbjergtur. Der er også turistbådssejlads mellem Ry og Himmelbjerget.

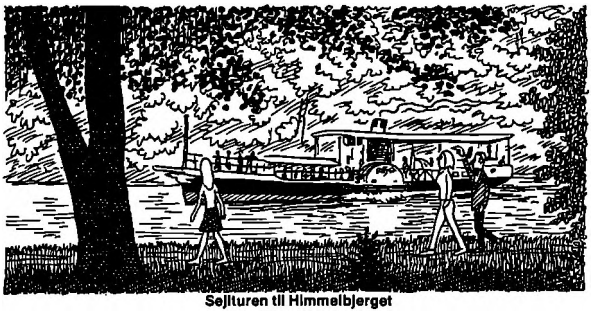

Sejlturen til Himmelbjerget

Sejlturen til Himmelbjerget

Mange mennesker kommer i dag til Himmelbjerget med bil, men til en rigtig Himmelbjergtur hører en sejltur gennem søerne og opstigning ad slangestien. Sejlturen fra Silkeborg til Himmelbjerget er evig skøn og ny. Først ad Remstrup å med de idylliske villahaver med vandgarager til motorbådene, videre i Remstrup å elletrunterne, træerne der står som små øer i vandet. Inden udsejlingen i Brassø, hvor man får første glimt af Himmelbjerget, passeres skovfogedstedet Nåege, der engang var Silkeborgs »Tivoli«. Brassø byder på vid udsigt, så følger nær idyl i Sejs-snævringen og derefter Borresø med de dejlige skovklædte Paradisøer og efter endnu en åsnævring, Svejbæk-snævringen kommer man ind i den største af søerne, Julsø, der også har sine øer, Møgelø, Lilleø, Mågeø og Alø.

Sejlturen fra Ry og Laven

Selvom sejlturen fra Silkeborg er den mest populære og benyttede søværts vej til Himmelbjerget, er der en del, der nøjes med at smutte over fra Laven til Himmelbjerget eller bruger Ry som udgangspunkt. Denne sidste sejltur byder på en egen charme, der på mange måder er helt forskellig fra turen mellem Silkeborg og Bjerget. Her er sejlads gennem søer, men ikke mindst betagende er turen gennem Alling å, hvor det veksler med skovområder, lyngklædte skråninger og frodige marker med græssende kreaturer helt ud til åbredden. Undervejs får man udsigt op til godset Ry Nørreskovs hvide hovedbygning med sort glasseret tag.

Sejlturen fra Ry og Laven

Skoleudflugter

Skoleudflugter

Gennem mange år har det for adskillige skoler fra store dele af landet været tradition at tage på udflugt til Himmelbjerget.

Nogle blev sejlet over fra Laven eller Ry, men de fleste tog sejlturen fra Silkeborg til Himmelbjerget, helst med den gamle hjulbåd, Hjejlen. I samlet flok med faner og musik besteg man bjerget og tilbragte nogle timer her med at nyde udsigten, spise den medbragte mad, drikke den røde sodavand og lege på plænen. Ikke mindst for skolebørnene har det været en tradition, at de skulle have en af de smukt dekorerede Himmelbjergstokke med hjem som minde om turen. En overgang var der på plænen ved Himmelbjerget nogle hvide æsler, så børnene kunne få en ridetur eller en køretur i en æseltrukket vogn.

Bilture til Himmelbjerget

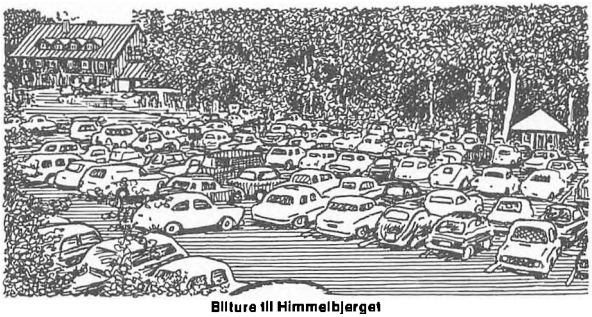

Bilture til Himmelbjerget

Selvom en sejltur og opstigning ad slangestien vel nok må siges at høre til en rigtig Himmelbjergtur, viser de mange biler på Himmelbjergets parkeringplads sommeren igennem, at mange kommer ad landevejen. Tager man som eksempel Silkeborg som udgangspunkt, er der mange muligheder for at variere køreturen. Den naturlige vej, hvis man skal hurtigt frem er Silkeborg-Rodelund og derfra ad vejen mod Ry til der vises af efter Himmelbjerget. En smukkere, men ikke længere vej får man ved at dreje af i Virklund og køre ad Paradisvejen til Glarbo. En tredie variation, når man indleder turen fra Silkeborg ad Horsensvejen, er at fortsætte til Salten og her dreje til venstre ad vejen mod Gl. Rye, den skønne vej gennem Højkol-terrænet. I Gl. Rye køres op gennem byen til landevejen, og man følger skiltningen efter Silkeborg, til der vises af efter Himmelbjerget.

Yndet af mange som en vej til eller fra Himmelbjerget er vejen fra Silkeborg ud over Svejbæk-Laven til Ry og derfra ad Rodelundvejen (skilt efter Silkeborg) til der vises af efter Himmelbjerget.

H. C. Andersen og Himmelbjerget

H. C. Andersen og Himmelbjerget

Endnu inden St. St. Blicher gjorde Himmelbjerget kendt med sine folkemøder, havde hans digterkollega H. C. Andersen været på vej dertil fra Skanderborg, men måtte vende om på grund af dårligt vejr. Under besøg i Silkeborg måtte et par ture til bjerget sammen med Drewsen opgives på grund af vejret, men 4. juni 1850 kom han derop på en tur sammen med læge Ryge i Them. H. C. Andersen var ikke særlig begejstret for Himmelbjerget, det var ikke højt nok, men poetisk skildrede han naturen bl. a. således: Ind mellem skovene ned ad Silkeborg skinnede søerne, som Gudenåen forbinder, solen var endnu et stykke oppe. I Øst så jeg et øjeblik havet, der stod en vejrstøtte, den blev en hel regnbue med den ene fod i Skanderborg og den anden i Horsens. Jeg tog den for et godt varsel for Danmark og for mig. Plukkede noget lyng og blomstrende gyvel.

På H. C. Andersen museet i Odense findes iøvrigt en buket blomster plukket på Himmelbjerget af H. C. Andersen.

Grundtvigs Himmelbjergsange

Selvom St. St. Blicher var skuffet over, at Grundtvig ikke fulgte indbydelsen til det første folkemøde på Himmelbjerget, og der ikke foreligger noget konkret om, at den kendte danske åndshøvding nogensinde var på Himmelbjerget, har han dog i digte beskrevet stedet og begivenheder der omkring. Om striden mellem St. St. Blicher og Himmelbjergets ejer, som løstes af kong Christian den Ottende, skrev han en sang om med titlen: Kong Christian sad på Silkeborg hos jyder tro og hulde. Heri lade han Holger Danske være symbol på det danske folk. I et andet digt skriver Grundtvig om Himmelbjerget: Himmelbjerget i Dannevangen over Øm og Ry / løft dig kæk med folkesangen / stik med den i sky / Du har og en hellig kilde / funden sent og ej for silde / Sovesyge, tanke lede / godt den kan helbrede. Udtrykkene er en anerkendelse af Blichers folkemøder, der var et forsøg på åndeligt at vække det danske folk.

Grundtvigs Himmelbjergsange

Himmelbjerget, Hejmdals sæde

Himmelbjerget – Heimdals sæde

I et langt digt med titlen Heimdals vandring har Jeppe Åkjær forestillet sig morgendæmringens gud, Hejmdal stående på Himmelbjerget blæsende i sit gjalderhorn. Om Himmelbjerget hedder det i dette smukke digt: Der ligger i sandet / i midten af landet / en banke, hvis navn vi elsked som små. / Dens kløfter er lune / dens sider er brune / og lammene ynder at lege derpå. / Den Himmelbjerg kaldes / er navnet lidt flot / for lammet og barnet / det klinger vist godt.

Jeppe Åkjær, der på Jenle holdt sine egne folkemøder, har aldrig været taler på Himmelbjerget, men i studier af Blichers liv, som resulterede i et tre binds værk, har han indgående skildret begivenheder omkring Blichers folkemøder.

To digtere overfor bjerget

To kendte danske digtere har deres navne knyttet til Laven overfor Himmelbjerget. Det er Johan Skjoldborg, der boede på Dynæs fra 1907 til 1914 og Nis Petersen, der boede i en bungalow ved Julsø med udsigt over mod Himmelbjerget fra 1938 til sin død i 1943. Nis Petersen kom iøvrigt i Laven hos familie allerede i drengeårene, og der berettes om et særpræget møde mellem Skjoldborg og drengen Nis.

En dag var Johan Skjoldborg sammen med sin karl Magnus Ingemann roet over til Himmelbjerget for at sælge fisk til Himmelbjerggården. På hjemvejen traf de langt ude i Julsø en svømmende dreng. Det var Nis Petersen. Skjoldborg tog drengen med hjem og sagde til sin kone: Se, hvilken fisk jeg har fanget på vej hjem fra Himmelbjerget. Med ærbødighed studerede den da 13-årige Nis og senere selv så berømte digter, Skjoldborgs store bogsamling, inden han igen hoppede i søen for at svømme tilbage til Laven.

To digtere overfor bjerget

Himmelbjerget i malerkunsten

Himmelbjerget i malerkunsten

Gennem tiderne har udsigten fra Himmelbjerget og landskaberne deromkring været yndede motiver for landskabsmalerne. På Charlottenborgudstillingen var så tidligt som 1839 et billede af Himmelbjerget udført af Dankvart Dreyer. Desuden i 1841 flere billeder af Gurlit. Mest fremtrædende af Himmelbjerg-malerne var vel nok Godfred Christensen, der også i ord har skildret egnen. Hans billede: Dalstrøg ved Himmelbjerget var en gave fra det danske folk til kong Hakon i 1906. Af andre kendte malere, der har brugt Himmelbjerget til motiv, kan nævnes Wennerwald, Vilhelm Kyhn, Zacho Foss og Hans Smidth og så sent som i 1937 malede Peter Mønsted motiver fra Himmelbjerget. Også for fotografer, amatører som professionelle, er Himmelbjerget et yndet motiv. At mange gerne ville have et minde fra en tur til Himmelbjerget i form af et fotografi taget på stedet, gav gennem mange år en god forretning for en kanonfotograf.

Godfred Christensen skrev engang: Jeg har rejst viden om i Europa, men selv de skønneste egne har ikke i længden kunnet fængsle mig eller døve den stemme, som kaldte mig tilbage til Himmelbjerget.

Det historiske Rye

Himmelbjerget i Rye sogn. Sådan var stedbetegnelsen for Himmelbjerget i sin tid. Kommunalt ligger Himmelbjerget i dag i den nye Ry storkommune. Er der historisk glans omkring Himmelbjerget, er der det ikke mindre omkring Rye eller Gammel Rye, som byen i dag officielt benævnes. Byen var i middelalderen regnet som købstad. På grund af en hellig kilde var der valfart til Rye. Det betød rige gaver til kirken, der blev domkirkestor. Dens størrelse markeres i dag i længden ved tårnets placering et stykke fra den nuværende kirkebygning og ved fundamenter fra sidefløje. Ved Sct. Sørens kilde har Himmelbjergets Tårnkomité ladet opsætte en mindesten. I Rye har der været kongeligt jagtslot, og byen har haft retterting og galgebakke.

Det historiske Rye

Pinsebranden på Himmelbjerget

Pinsebranden på Himmelbjerget

Arealerne på selve Himmelbjerget har engang været udsat for en voldsom brand. Den 4. juni 1911, 1. pinsedag, opstod der om formiddagen ild i en af lyngbakkerne på den vestlige del af Himmelbjerget som følge af uforsigtighed med tændstikker. Efter en tørkeperiode havde ilden gode muligheder for at brede sig. Ved tretiden var ilden begrænset. Den havde da raseret cirka 20 tønder land. Om tirsdagen brød ilden frem igen, og nu førtes den af den stærke blæst lige op til toppen, hvor den truede hotellet og sværtede nogle af mindestenene ved mødepladsen. Først ud på natten fik man bugt med ilden, og da var der brændt 50 tønder land hede og nogle tønder land skov.

Bjergdansen

Naturligvis er et sted som Himmelbjerget også en lokalitet, som dukker op i forskellige sagn, selvom det nok historisk korrekt er blevet sådan, at selve navnet Himmelbjerget først er flettet ind ved senere genfortælling. Det gælder således sagnet om en melodi, der hedder Bjergdansen eller Bjergmandens stykke, der ved legestuerne i gamle dage her i Midtjylland hørte til det faste repertoire. En version af sagnet går ud på, at en spillemand i skoven mellem Ry Mølle og Himmelbjerget, så bjergfolkene danse i deres høj. Han stod tryllebundet af bjergfolkenes musik. En af melodierne kunne han huske, da han kom hjem, og den fik navnet Bjergdansen. Et andet sagn siger, at to mænd engang under jagt nedenfor Himmelbjerget pludselig hørte musik, uden at de kunne konstatere, hvor den kom fra. Han huskede melodien, da han kom hjem, og den blev spillet som Bjergmandens stykke ved egnens dansegilder.

Bjergdansen

Rye Nørskov

Rye Nørskov

Nærmeste nabo til Himmelbjerget er blandt andre godset Rye Nørskov, hvis store skovområder grænser op til Himmelbjergets arealer. Skovområdet, som er kernen i godsets besiddelser, var gennem tiderne ejet af flere, men i 1902 blev godset samlet af Henrik Valdemar Nørgård, der efter overtagelse af nogle skovområder tilkøbte 80 ejendomme og parceller.

Efter tegninger af kgl. bygningsinspektør, professor Hack Kampmann opførtes i årene 1904 til 1907 en herskabelig og velbygget hovedbygning i to etager og karakteristisk i sin udformning med høj kælder af hugne granitsten og sortblå glasserede tegl. Bygningen, der iøvrigt er i stil med Marselisborg (af samme arkitekt), kan ses i skoven, når man sejler mellem Ry og Himmelbjerget.

Træskomagerne

Ser man fra Himmelbjerget ud over de omkringliggende store skovstrækninger, har man her et område, som ikke blot betyder en naturoplevelse, men naturligvis også en produktion af træ til forskellige formål.

I forrige århundrede afgav skovene i store mængder råstof til et særligt egnsbestemt håndværk: Træskomageriet.

I Rye sogn, hvor Himmelbjerget ligger, måtte man en overgang konstatere, at landbruget blev forsømt, fordi det var bedre at »gøre træsko«, som det hed. I slutningen af forrige århundrede blev omkring halvdelen af Rye sogns befolkning ernæret i kraft af fremstillingen af træsko. Der var tre slags træskomænd: Husmænd, der arbejdede på egen hånd, husmænd, der arbejdede halvt med gårdmændene og træskokarlene (ugifte bønderkarle), der arbejdede for de gårdejere, der havde skov. Bøgekælverne blev med forskellige båndknive og jern formede og udhulede af træskomændene, der sad på en såkaldt tælghest, hvor træklodserne kunne fastspændes. Det er således naturligt, at den første souvenir, der dukkede op på Himmelbjerget, var nogle miniaturetræsko.

Træskomagerne

Træskærerkunst på Himmelbjerget

Træskærerkunst på Himmelbjerget

På alle udflugtssteder sælges souvenirs, men de ting, der kan købes på Himmelbjerget har en særlig karakter. Der er tale om træskærerkunst af særlig karat. Det fortælles, at en af bådfolkene på de små håndtrukne hjulbåde benyttede ventetiden til at fremstille miniaturetræsko, som hurtigt viste sig at være salgbare. Hovedmanden i fremstillingen af træsouvenirs var Niels Madsen Bøgedal, og arbejdet videreførtes af hans søn Frede Madsen Bøgedal. Det drejede sig om stokke, små spader, papirknive, cigarrør, hæklenåle, penneskafter, prener og små æsker. Der udføres dekoration med brændskrift. Der har været særprægede ting som stokke, der var snoede, fordi der var groet efeu omkring træet eller en nøddeknækker med politikeren Borgbjergs hovede.

Himmelbjerg-egnen – glasegn

I middelalderen, i slutningen af det 16. århundrede, kunne man adskillige steder i skovene omkring det da upåagtede Himmelbjerg, se røgsøjler stige til vejrs. De stammede fra kulmilerne. På dette tidspunkt fandt der en omfattende glasproduktion sted i Himmelbjergskovene, navnlig omkring Glarbo, der har sit navn efter denne fabrikation. Det var kong Frederik den II, der fik den idé, at de mange vindfælder og andet unyttigt træ kunne bruges til brænding af det trækul til glasfabrikation.

Kun i en kort periode fra 1582 til 1592 var glashytterne ved Himmelbjerget virkelig i gang, men i dette tidsrum var produktionen imponerende. Til Chr. den IV's kroning leveredes således 26.000 drikkeglas, og ruder i store mængder blev produceret til de kongelige slotte landet over. Glasproduktionen blev stoppet, fordi det efterhånden gik stærkt ud over skovene. To glasværker på egnen er udgravet og opmålt af museumskyndige folk.

Himmelbjergegnen - glasegn

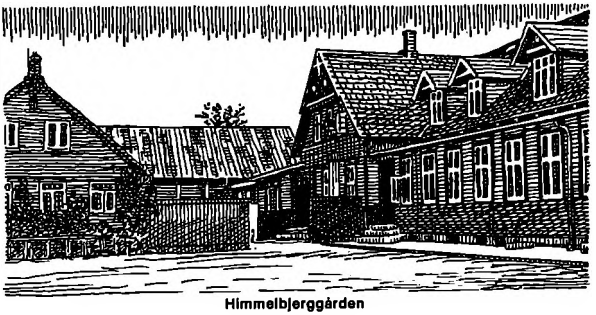

Himmelbjerggården

Himmelbjerg-gården

Drengehjemmet Himmelbjerggården, hvis officielle titel i dag er behandlingshjem, er nærmeste nabo til Himmelbjerget. Det blev oprettet i 1897 af en foregangsmand på børneforsorgens område, forfatteren Leopold Budde. Leopold Budde ejede og ledede hjemmet til sin død i 1909.

Budde havde først planer om at købe Møgelø til sit drengehjem, men det lod sig ikke gøre. Han, der kom fra Holsteinsborg på Sjælland, havde imidlertid forelsket sig i egnen her, og da Himmelbjerggården tilfældigvis var til salg, blev det her, han oprettede sit hjem. Et hovedprincip var, at det ikke skulle virke som en stor institution. Derfor blev drengene fordelt på forskellige bygninger, hjem, som hver havde deres afdelingsleder. En pudsighed ligger bag navnet på en af bygningerne: Bines hjem. Bine ville kun sælge sit hus til Himmelbjerggården på betingelse af, at huset blev opkaldt efter hende.

Ikke gøgl på Himmelbjerget

Meget kan diskuteres og bliver diskuteret vedrørende forholdene på Himmelbjerget. Er det på sin plads med de mange mindesmærker her i naturen? Er kiosker skæmmende? Hvad ville der være i vejen for, om man lavede en svævebane til bjerget på en diskret plads. Ni arkitekter udarbejdede i 1950 en plan for Himmelbjergets fremtid, som dog ikke førte til nogen ændring. Fra en grundlovsfest i slutningen af forrige århundrede blev der klaget over, at der var så megen gøgl på Himmelbjerget, at tilhørerne næppe kunne finde plads ved talerstolen. Den slags tolereres ikke mere. Himmelbjerget skal være et folkeligt sted i naturen, men ikke et gøglermarked.

Ikke gøgl på Himmelbjerget

Pokal for flyvning omkring Himmelbjerget

Pokal for flyvning omkring Himmelbjerget

På Silkeborg Rådhus står en sølvpokal, som i flyvningens barndom blev udsat for en flyvning omkring Himmelbjergets tårn. Den kaldes Poulains pokal, fordi den blev udsat i anledning af den franske flypionér Poulains besøg i Silkeborg i juni 1911. Han havde til mål at flyve omkring Himmelbjerget. Selvom der findes postkort, som viser Poulains maskine over Himmelbjerget, er der tale om et konstrueret billede. Poulain gjorde sig ikke fortjent til pokalen, vejret var imod ham, men han imponerede adskillige tusinde tilskuere ved at flyve fra Færgebakken i Alderslyst til Ludvigslyst, der var hans to hovedpunkter. Denne tur blev gjort på 4-5 minutter.

Himmelbjerget blev dog samme sommer overfløjet af en tysk flyver.

Sletten

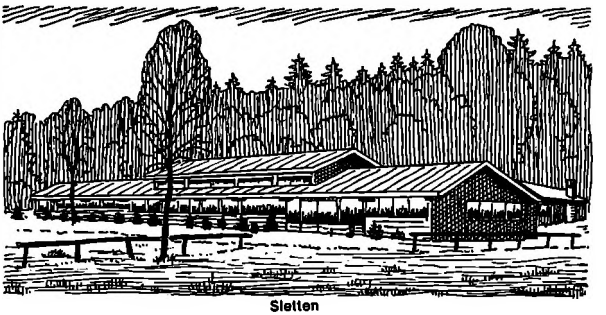

Sletten

Nær ved Himmelbjerget ovenfor Julsø, i retning mod Silkeborg ligger Sletten, som er Frivillig Drenge Forbunds fører-træningslejr. FDF disponerer her over et areal på 192 tdr. land, hvor der foruden hovedbygningerne på selve Sletten med gymnastiksal og svømmebassin rundt på arealet er flere gamle bygninger, som FDF bruger. Ud over at bruge Sletten til kurser for ledere, er der ind imellem lejre for FDF-afdelinger, som ikke selv har lejrmuligheder, ligesom lokaliteterne ind imellem lejes ud til lejrskoleophold, og til gymnasier og sociale institutioner. Det første jordkøb skete så tidligt som i 1926, og siden er arealet udvidet ved gentagne jordkøb, blandt andet af Æblegården ved Svejbæk Færge. 1972 brændte hovedbygningerne i træningscentret, men blev hurtigt genopført i forbedret stil. Sletten har siden 1967 været hjemstedet for FDF's landslejre.

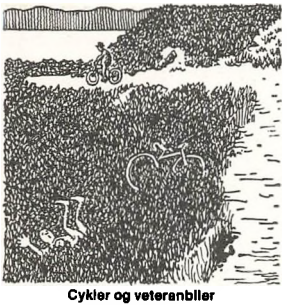

Cykler og veteranbiler

Cykler og veteranbiler

Et kendt sted som Himmelbjerget er udmærket baggrund for reklame. Der er da også flere firmaer, som bruger Himmelbjergtårnet som varemærke.

I cyklens ungdom, da man havde gjort den geniale opfindelse, der hedder et frihjul, blev der som reklame arrangeret en prøvekørsel ned ad Himmelbjergets slangesti, og som illustration til udviklingen blev der taget et billede, hvor en uheldig cyklist, der ikke havde frihjul, landede i lyngen med benene i vejret, mens cykelhandler N. P. Madsen, Silkeborg med det nye frihjul fint klarede kørslen ned ad stien.

I nyere tid har der været arrangeret Ford T-ralley til Himmelbjerget, men dog ikke op ad slangestien. Nogle af de gamle biler klarede bakkerne omkring Himmelbjerget ved at køre i bakgear!

Gammel turistreklame

Efterhånden som Himmelbjerget gled ind i folks bevidsthed som et meget smukt sted at gæste, indgik stedet i turistreklamerne.

I en turisthåndbog fra 1875 gives ikke blot en begejstret skildring af naturen men også praktiske oplysninger. Transport af en kuffert fra broen til pavillonen på toppen kostede således 65 øre, mens man kunne få et hattefutteral op for 35 øre. Om turen til bjerget hedder det: Hurtigt stige vi ud af vor båd og begynde vor vandring op ad den mægtige lyngbakke. Efter omtrent en halv times anstrengende marsch have vi nået vor mål. Det foreslås iøvrigt at »den, der på nogen måde har leilighed dertil, bør imidlertid blive en dag eller to heroppe, for om muligt at blive vidne til en usædvanlig smuk solopgang«.

Gammel turistreklame

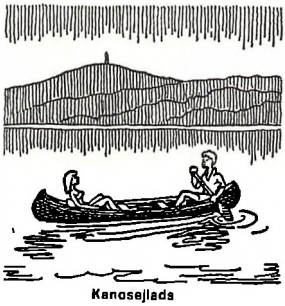

Kanosejlads

Kanosejlads

I mange forskellige fartøjer kommer man søværts til Himmelbjerget. Ud over den store skare, der kommer med rutebådene, kommer mange i private både, og motorbådklubben har sin egen anløbsbro i nærheden af det sted, hvor de store både lægger til. Også sejlerne finder vej til Himmelbjerget efter at have krydset rundt på Julsø. Et charmerende træk i søfarten til Himmelbjerget, som tager mere og mere til, er kanofarten. Det er ikke så meget dette, at man lejer en kano i Silkeborg og sejler til Himmelbjerget, men dette at man på den populære langtur i kano fra Tørring eller Bredstenbro som en af oplevelserne undervejs besøger Himmelbjerget. Det var forfatteren Hakon Mielche, der i sin tid som pionér sejlede ad Gudenåen fra Tørring til Randers. Turistforeningerne har udgivet en speciel brochure om kanosejladsen på Gudenåen.